

אישה או תורה?

רקע: מצוות עונה

אחת מחובות הבעל לאשתו, היא קיום יחסי מין בפרקי זמן קבועים (ומכאן השם "עונה" - כמו עונות השנה, תקופת זמן). במצווה זו, חז"ל הציגו שני עקרונות: ראשית, החובה בקיום יחסי מין בין הגבר לאשתו, כחלק משימור יחסי הזוגיות בין בני הזוג, ועיקרון שני, לגבי כל מגזר מקצועי קבעו חכמים תדירות מינימלית שבה הבעל מחויב לפקוד את אשתו, בהתאם לפרקי הזמן שבהם הוא נאלץ להעדר מביתו (יש רגישות למציאות החברתית-כלכלית, ומכך החוקים). כיוון שתלמידי חכמים נסעו בדרך כלל הרחק מביתם כדי ללמוד תורה, נערך בתלמוד דיון הלכתי בשאלה - באיזו תדירות מחויב תלמיד חכם בקיום מצוות עונה. הדעות נעות מהפסקות של שבוע בין עונה לעונה, ועד לדחיית מצוות העונה למספר שנים. בסופו של הדיון, נקבעת ההלכה, כי יש לקיים מצווה זו לפחות אחד לחודש. יחד עם זאת נאמר כי חכמים לא הקפידו על קיום פסיקה הלכתית זו, ונהגו לפי הדעה המאפשרת להם להתעכב יותר. בדיון ההלכתי נשקלת גם השאלה, האם נשות תלמידי החכמים נתנו רשות לבני זוגן להיעדר מן הבית או לא. בכל מקרה, הארכת ההפסקות בין ה"עונות", מותנית באישות האישה ובהסכמתה.

סיפורו של רב רחומי

רב רחומי היה מצוי לפני רבא במחוזא.
היה נוהג לבוא לביתו בכל ערב יום הכיפורים.
יום אחד משכה אותו שמועתו.
הייתה אשתו מצפה:
"עכשיו הוא בא! עכשיו הוא בא!"
לא בא.
חלשה דעתה.
ירדה דמעה מעיניה.
היה יושב על גג.
נשבר הגג מתחתיו,
ונחה נפשו.

*רבא – שם של רב, המורה של רב רחומי
*מחוזא – עיר בבבל
*שמועתו – מה שלמד ושמע מרבו
*חלשה דעתה – נפגעה
*נחה נפשו - מת

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף סב, עב

- הסיפור הטרגי של רב רחומי לא מצליח לפתור את המתח בין שני ערכים: לימוד תורה מול חיי משפחה וזוגיות.
- מלכתחילה הסיפור מציב ביקורת על רב רחומי, הלומד בישיבה בעיר רחוקה (מחוזא), ורגיל לבקר בביתו רק פעם בשנה, ועוד ביום הכיפורים, בו יש איסור קיום יחסי מין, וכך הקרבה והאינטימיות בינו לבין אשתו לא מתאפשרות.
- ביום שבו לימוד התורה מושך ומפתה אותו ("משכה אותו שמועתו") והוא נסחף בלהט אירוטי אל התורה, הוא שוכח את אשתו ולא בא אליה.

- היא מחכה ומצפה, ומשהבינה שלא יבוא- היא נכנסת למצוקה ("חלשה דעתה"), נושרת דמעה מעינה, ובאותו רגע במקביל, נשבר הגג עליו יושב הרב רחומי, הנמצא בעיר אחרת, והוא נופל ומת ("נחה נפשו").

מהי אירוניה וכיצד ניתן לזהות אירוניה בסיפור?
אירוניה: צורת התבטאות ובה המשמעות הגלויה מנוגדת למשמעות הסמויה. צורה שמביעה לעג, יחס של ציניות, הגזמה וסלידה. האירוניה מציגה ניגודים. הדובר משמיע משפט שנשמע לכאורה כפשוטו, אך רומז שהכוונה היא מנוגדת למה שנאמר. מטרת האירוניה היא בדרך כלל לבקר על ערכים מסוימים בחברה או את הדמות עליה מדובר המייצג אותם.

היכן ניתן לזהות אירוניה בסיפור?

1. ניגוד בין המתח והציפייה של אשתו למפגש ולאינטימיות ביניהם לבין העובדה שהוא שב הביתה ביום הכיפורים בו אסורים קרבה מינית ומגע.
2. שמו של הרב "רחומי", מלשון השורש ר.ח.מ =אהב בארמית, ומערכת היחסים עם אשתו לא היתה אובהת.
3. רב רחומי ישב על גג אשר מסמל בית, אבל את ביתו שלו עצמו הוא שכח (אשתו מסמלת את ביתו). הוא נופל לתוך הבית מהגג, ובסופו של דבר למעשה הוא שב הביתה במותו. בנוסף, הגג מסמל גם מעין ישיבה על גג העולם, כלומר אדם שנמצא בשיא שלו, אבל למעשה הוא שכח את מה שחשוב באמת, את אשתו.

סרטון- שיעור וירטואלי רב רחומי -

<https://www.youtube.com/watch?v=SyQ3TiqWdo&t=2s>

סיפורו של בן עזאי

בן עזאי אומר:

כל מי שאינו עוסק בפרייה ורבייה –

הרי זה שופך דמים ומבטל את הדמות,

שנאמר: 'כי בצלם אלוהים עשה את האדם' וכתוב 'ואתם פרו ורבו' וכו' (בראשית ט' 6-7).

אמר לו ר' אלעזר בן עזריה:

נאין דברים כשהן יוצאין מפי עושיהן.

יש נאה דורש ואין נאה מקיים,

נאה מקיים ואין נאה דורש.

בן עזאי – נאה דורש, ואין נאה מקיים.

אמר לו: מה אעשה?! חשקה נפשי בתורה, ויתקיים העולם באחרים!"

(תוספתא, מסכת יבמות, פרק ח' משנה ה')

בן עזאי היה אחד מחכמי המשנה. הוא דרש וחינך את תלמידיו לקיים את מצוות "פרו ורבו" – כלומר, לשאת אישה ולהביא ילדים, אך הוא עצמו נשאר רווק כל ימיו – מכיוון ש"נפשו חשקה בתורה".

טענת בן עזאי לגבי מצוות "פרו ורבו":

מי שלא עוסק במצוות "פרו ורבו" (כלומר, מי שאינו בזוגיות ואינו מביא ילדים לעולם) הוא חוטא. הוא מביא לכך שני נימוקים בעזרת מדרשים על פסוקים שונים מספר בראשית:

1. "הרי זה שופך דמים" (הורג) – הוא מבין מתוך הפסוק "ואתם פרו ורבו" כי מטרת האנושות היא להביא חיים חדשים לעולם. מי שלא מביא חיים חדשים כאילו הרג חיים.

2. "הרי זה מבטל את הדמות" (פוגע כביכול בשלמות דמות האל, שכן האדם הוא 'בצלם אלוהים') – הוא מבין מתוך הפסוק "כי בצלם אלוהים עשה את האדם" שעל האדם לממש את התכונות האלוהיות. אחת מהתכונות האלוהיות היא בריאת חיים. כך גם האדם אמור לברוא, ליצור חיים חדשים על ידי הבאת ילדים. אם לא עשה זאת, הרי שהוא פוגע באל ובדמות האל שאותה הוא אמור לממש בחייו.

ביקורתו של ר' אלעזר בן עזריה על בן עזאי:

ר' אלעזר טוען שיש לשמוע דברים רק מאנשים שאכן מקיימים את הדברים שהם מטיפים ודורשים אליהם. בן עזאי "נאה דורש ואין נאה מקיים" – דרש כהלכה, כראוי, אך לא מקיים בעצמו את דבריו שלו. כלומר, הוא עצמו לא בזוגיות ולא מביא ילדים, ועל כן לא מהווה דוגמה אישית למדרש שלו.

תשובתו של בן עזאי:

בן עזאי מצדיק עצמו ומשיב:

1. מה אעשה?! חשקה נפשי בתורה! – החשק, התשוקה, האהבה של בן עזאי מכוונות לאלוהים ולתורה ומבטאות בהתמסרות הטוטאלית שלו ללימוד התורה ולכן אין לו פנאי בחייו גם לאישה.

2. ויתקיים העולם באחרים – אחרים יקיימו את מצוות פרו ורבו ובכך יאפשרו לעולם להמשיך ולהתקיים.

הדיון כאן מציג לנו דילמה ישנה שקיימת עד היום: המתח שבין זוגיות / משפחה מול קריירה / מימוש עצמי.

הבתולה מאלג'יר / הרב יוסף משאש

2. הבתולה מאלג'יר

אין מצוות בתלמוד תורה - נשים אין מחויבות על פי ההלכה לעסוק בתלמוד תורה.
יעסקו בה לשמה - יעסקו בלימוד תורה לשמו, ולא רק במטרה לדעת כיצד להתנהג.
זיע"א - זכרון עליו, אמן.
נדולה בני - יפה מאוד.
קפצו - רצו להתחתן אתה.
להיות לאיש - להינשא.
מטעם בן עזאי - משום ויפוק בן עזאי ויקבול - התלונן.
מקל וחומר... פרייה ורבייה - בנימוק של "קל וחומר": שהרי בן עזאי, כגבר, מצווה בהעמדת צאצאים על פי ההלכה, וככל זאת לא עשה זאת, ואילו היא, כאשה, אינה מצווה בכך כלל, ולכן כוודאי שמוותר לה להשתמש בנימוקו.
ועם כל זה - בכל זאת.
גם בתלמוד תורה... - כפי שאינה מצווה על העמדת צאצאים, כך גם אינה מצווה ללמוד תורה.
נעלמו... לשעה - שכח לרגע את.
שכר למוד - שכר על מצוות לימוד תורה ואמנם - ועם זאת.
שלא יהיה לה שום שכר - לא תקבל שכר קיים מצווה, כי אינה מצווה על כך.
לצפוי שכר - מתוך צפייה לנסול ויפטרה לשלום - נפרד מסנה.
זכותה נפישא - זכות נדולה.
בלשת - קבוצת שוודים.
לשלול - לקחת שלל, לבזוז.
רמז החלום - שמשעותו של החלום (חלומו) של הרב מזכיר את העמדה התלמודית שלפיה לומדי התורה מנינים בלימודם על תושבי העיר.)

ונראה לדעתי --- [כי] הנשים, אף שאינן מצוות בתלמוד תורה, אם יעסקו בה לשמה, זוכות גם הן לדברים הרבה.
בעיר אלג'יר בימי הגאון מורנו הרב רבי עי'אש זיע"א, הייתה בתולה אחת גדולה בנוי, בת איש עשיר, חכמה בתורה הרבה, ושוקדת יומם ולילה על לימוד התורה.
וקפצו עליה בני אדם רבים ונכבדים, והיא לא רצתה בשום אופן להיות לאיש, מטעם בן עזאי נפשה חשקה בתורה.
מקבול עליה אביה לפני הגאון הנ"ל, וישלח אחריה וידבר על לבה דברים טובים, ולא אָבְתָה לשמוע לו, [זאת] מקל וחומר מכן עזאי, שהיא איש, ומצווה על פרייה ורבייה, ועם כל זה אמר "זמה אעשה ונפשי חשקה בתורה", וכל שכן היא [כאשה] שאינה מצווה בפרייה ורבייה, ויאמר לה הרב: הלא גם בתלמוד תורה אינה מצווה, ואין לה שכר, ותשחק, ותאמר לו כי נעלמו ממנו לשעה דברי הרמב"ם ז"ל, שגם האשה יש לה שכר לימוד, ואמנם יהי רצון שיתקיימו דבריו שאמר שלא יהיה לה שום שכר לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אינה עוסקת בתורה לצפוי שכר, [אלא] רק לשם אהבתה של תורה, ויפיקם הגאון מדבריה אלה, ויפטרנה לשלום ברבות, ויאמר לאביה: הנח לה לעשות רצונה, כי בזה תהיה זכותה נפישא להגן על בני העיר, וכן היה.
פעם אחת ראה הגאון בחלומו, והנה בלשת באה לעיר להרוג ולשלול, ויצאה אותה הבת לבדה כחרב שלופה לקראתם ותכריע את כולם לטובה, ותהי תשועה גדולה --- וידע הרב רמז החלום, שזכות אותה בתולה הגנה על בני העיר, ונשארה כך אשה בבתוליה וחשקה בתורה עד היותה בת ששים שנה, ועלתה אל הארץ, ושקדה על התורה עד יום מותה בשיבה טובה למעלה ממאה שנה.

על פי צבי זוהר: הרב יוסף משאש, נחלת אבות, על זכות האישה להתמסר לתלמוד תורה בתוך פעמים 82, הוצאת מכון נר צבי ומשרד החינוך תש"ס, עמ' 150-162 (בדילוגים)

הרב יוסף משאש, מחכמי אלג'יר במאה ה-17, מספר סיפור על אישה אחת אמיצה ואינדיבידואליסטית, שבחרה בבן עזאי כדמות לחיקוי. (בן עזאי היה תנא, מחכמי המשנה, שנשאר רווק ללא ילדים והקדיש חייו ללימוד התורה. התפרסם באמירתו: "חשקה נפשי בתורה. יתקיים העולם באחרים!!"). אישה זו היא "הבתולה מאלג'יר".

- הוא מספר כי אישה זו היתה יפה מאוד ("גדולה בנוי") ורבים מבני העיר חיזרו אחריה, אך היא לא רצתה להינשא לאף אחד והיתה שוקדת על לימוד התורה יומם ולילה, מאותה סיבה שבגללה גם בן עזאי למד- "חשקה נפשה בתורה". כלומר, כל התשוקה שלה- הופנתה אל התורה ואל הלימוד.

- אביה ניסה לדבר אל ליבה ולשכנעה להינשא, אך היא התעקשה שאם בן עזאי, כגבר, לא קיים את המצווה להעמיד צאצאים, אז קל וחומר שהיא כאישה, שאינה מחויבת במצווה, יכולה להשתמש בנימוקו כדי לא להתחתן.
- אביה שלח אותה לרב שינסה לשכנעה. גם הרב אמר לה כי לימוד תורה אינה מצווה המחייבת נשים, ועל כן לא תזכה בשכר מהאל על התמסרותה לתורה.
- הבתולה מאלג'יר, שהיתה כאמור תלמידת חכמים, והיתה בקיאה בדברי הרמב"ם, צחקה וענתה לו- האם לא קראת את דברי הרמב"ם? אני לומדת תורה לא מתוך ציפייה לשכר מהאל, אלא מתוך אהבה לאל ("עבודה מאהבה").
- כששמע הרב דברים אלה, התפעם מאוד ממנה, בירך אותה ושלח אותה לדרכה ואמר לאביה: "הנח לה לעשות כרצונה", ואף אמר שזכויותיה הרבות (=מעשיה הטובים) יגנו על בני העיר.
- כעבור כמה ימים חלם אותו רב חלוט ובו שודדים באים לפלוש לעיר ואותה בתולה מגינה על כולם בעזרת חרב והורגת את השודדים ומצילה את העיר. בחלוט זה ראה רמז לכך שבלימוד התורה המסור של הבתולה מאלג'יר היא שומרת ומגינה על כל בני העיר.
- נראה כי סיפור זה מכריע באופן ברור בעד לימוד התורה על-פני הקמת משפחה וזוגיות. הבתולה מאלג'יר מוצגת כדמות מופת, חריגה אמנם, אך שבכוחה היה להציל עיר שלמה.

"קל וחומר" - משמעותו - על אחת כמה וכמה.

הרעיון פה: האישה פטורה מ"פרו ורבו" - היות וזו מצווה של הגבר. היא אומרת: אם ניתן פטור לבן עזאי שהוא גבר - קל וחומר שניתן לתת גם לה פטור. יש הבנה שמדובר באישה חריפה, שאפילו "מנצחת" את הטיעונים של הרב. זוהי אישה חזקה שמוותרת על משפחה, למען ההשגה האלוהית שלה (הרעיון של הצלת העיר לא קשור כ"כ לסיפור, הוא רק מעין סיכום מינורי שמחזק את האישור שנתנו לאישה ללמוד ולא להקים משפחה).

סרטון- שיעור וירטואלי הבתולה מאלג'יר-

https://www.youtube.com/watch?v=Icbp5_hO61Y

שאלות תרגול:

- א. מהי עמדתו של בן עזאי בנוגע לחובת פריה ורבייה? ציינו והסבירו את שני הטיעונים השונים שהוא מביא מתוך התורה.
- ב. מקרה מבחן:
ד"ר רון וד"ר מיכל הם בני זוג ומדענים פורצי דרך, והם עושים לילות כימים במחקר במעבדה כדי למצוא תרופה מצילת חיים. הם שוקלים שלא להביא ילדים לעולם כדי שיוכלו להתמסר למחקר ולהצלת חיים.
הסבירו מהי הדילמה שעומדת בפני הזוג ומה הקשר לסיפורו של בן עזאי. בנוסף, כתבו מה לדעתכם האישית הם צריכים לעשות.
- ג. רב רחומי נהג לשוב לביתו דווקא בערב יום הכיפורים. מהי האירוניה בכך?
- ד. מהי הביקורת על רב רחומי בסיפור, וכיצד היא באה לידי ביטוי בסופו הטרגי?
- ה. מה הקשר בין דמעתה של אשתו לנפילתו של רב רחומי?
- ו. מה מבטאת הישיבה שלו על הגג? (מה הגג מסמל)

ז. מדוע הזכירה הבתולה את בן עזאי? מה כוונתה בטיעון "קל וחומר"?

ח. מה כל-כך הרשים את הרב בדבריה בנוגע לשכר שבלימוד התורה?

ט. אילו תכונות אופי יש לאותה הבחורה? היסתמכו על הכתוב בטקסט עצמו